

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2010**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет:

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малинов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Оливер Цацков
м-р Кирил Барбареев
м-р Верица Јосимовска
Елена Јосимовска
Александар Донски

Редакциски одбор:

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малинов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Оливер Цацков
Александар Донски

Главен и одговорен уредник:

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот:

Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „2-ри Август“ - Штип
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

Кирил ЦАЦКОВ Атентатот на генерал Михајло Ковачевиќ и воведувањето специјална полициска состојба во Штипско.....	5
Ванче СТОЈЧЕВ Македонскиот идентитет во античкиот период.....	11
Звонимир НИКОЛОВСКИ Неколку култни конституции од Кумановско.....	21
Зоранчо МАЛИНОВ Етничките процеси во североисточниот дел на македонскиот етнографски простор (прв дел).....	27
Стојан РИСТЕСКИ Каде дошол прво свети Климент во Кутмичевица?.....	39
Драган ЗАЈКОВСКИ Ранохристијанскиот црковен епископат во Македонија во IV век.....	47
Трајче НАЦЕВ Фортификацијата на доцноантичкиот град Баргала.....	55
Оливер ЦАЦКОВ Гимназиското образование во Штип меѓу двете светски војни.....	65
Страшко СТОЈАНОВСКИ Состојбите во Македонското револуционерно движење од потпишувањето на Мајскиот манифест до убиството на Тодор Александров.....	71
Ицо НАЈДОВСКИ Животот на Македонците во Австралија и неговата структура.....	81
Душан СИНАДИНОСКИ Македонците во извештајот на Комисијата за имиграција во САД во 1907 година.....	91
Гоце АНГЕЛИЧИН ЖУРА Традицијата на Јустинијана Прима во титулатурата на охридските поглавари.....	101
Ристо СТЕФОВ Сведоштва на некои од македонските „деца-бегалци“.....	107

Верица ЈОСИМОВСКА	
Добродетелот Константин Анастасов (Хаџи Костадин, логотет).....	117
Елена ЈОСИМОВСКА	
Штипските читални од XIX век како вистински културни центри.....	121
Александар ДОНСКИ	
Етно-културната засебност на античките Македонци во делото на Павсанија	127

UDC: 27-726.2(497.7)

м-р Драган ЗАЈКОВСКИ
Институт за национална историја – Скопје

РАНОХРИСТИЈАНСКИОТ ЦРКОВЕН ЕПИСКОПАТ ВО МАКЕДОНИЈА ВО IV ВЕК

По признавањето на христијанството за рамноправна религија во Римската Империја во 313 година биле отстранети сите правни пречки за нејзино слободно исповедање. Во новите услови за мошне кратко време дошло до консолидирање на постоечките христијански општини во македонските градови и создавање на цврста и добро организирана црковна мрежа на епископии на целата територија на Македонија.¹ Имајќи ги предвид пишаните историски извори², но и со помош на епиграфските натписи посведочени на теренот, може со голема прецизност да се реконструира развојот и ширењето на христијанството и посебно на ранохристијанскиот епископат во Македонија во IV век.

Востановен како главен град на префектурата Илирик, на дијецезата Македонија и на провинцијата Македонија Прима, градот Солун и по 313 година ја задржал улогата на важен црковен центар околу кој гравитирале другите црковни општини во Македонија, но и пошироко на Балканот. Ова не се должело само на административното и политичкото значење што го имал Солун како важен центар во Империјата, туку и на фактот што неговата христијанска општина поради своето апостолско потекло уживала особен углед меѓу останатите цркви. Ако го имаме предвид 34-тото канонско правило каде се вели дека „*епископите на одредени народи можат сами да одредат кој е меѓу нив прв по ранг и оттука да го почитуваат како свој поглавар*”³, може да се претпостави дека солунските епископи повикувајќи се токму на ова правило, но и на своето апостолско потекло и углед кој што го уживале сред останатиот христијански свет, со текот на времето станале први меѓу еднаквите епископи во Македонија, но и пошироко.⁴ Токму христијанската општина во Солун послужила како

1) Историја на македонскиот народ, том први, група автори, Скопје 2000, 217.

2) Darrouzes, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981; E. Honigmann, *Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, The Robber – Synod and the Council of Chalcedon*, Byzantion 20, 1950; E. Schwartz, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalcedon, Nicaea und Konstantinopel*, München 1937, 1 – 9; E. Honigmann, *Synecdemos d’Hierocles*, Bruxelles 1939.

3) *Canones Ecclesiastici*, XLVII, 35.

4) Според Ѓини Гаспер солунскиот епископ во прво време под своја јурисдикција ги имал и

центар за организирање на Македонија во посебна црковна област.⁵

Мошне силен аргумент во прилог на тезата за значителниот развој на ранохристијанскиот епископат во Македонија е фактот што меѓу учесниците на Првиот вселенски собор одржан во Никеја во 325 година барем тројца биле од Македонија: Александар – епископ на Солун, Будиос – епископ на Стоби и Дакус – епископ на Скупи. Нивните имиња се наоѓаат меѓу потписниците на актите кои биле донесени на Соборот.⁶

Епископи од Македонија, освен на Соборот во Никеја, присуствувале и на сите поважни црковни настани организирани во наредниот период. Атанасиј Велики во неговото дело „Против Аријанците“⁷ соопштува за учеството на солунскиот епископ Александар на Соборот во Тир во 335 година⁸, а, пак, според сведоштвото на Евзебиј Кесариски, делегација македонски епископи, најверојатно предводена токму од Александар, епископот од Солун, учествувала при осветувањето на христијанската базилика подигната на исусовиот гроб во Ерусалим, истата, 335 година.⁹

Следното спомнување на епископи од Македонија е поврзано со Соборот во Сердика одржан во 343 година на кој присуствувале деветмина македонски епископи: Евгариј од Хераклеја Линкестис, Зосим од Лихнидос, Ациј од Солун, Басус од Диоклетијанопол, Порфириј од Филипи, Јонас од Партикопол, Паладиј од Дион, Геронциј од Берија, како и Парегориј од Скупи.¹⁰ Она што во овој контекст изненадува е отсуството на епископот од Стоби, чиешто име не е наведено меѓу присутните на Сердичкиот собор.

епископските седишта во Дарданија. (Gjini Gasper, Skopsko prizrenska biskupija kroz stolje } a, Zagreb 1986, 27)

5) д-р Б.Гранић, Оснивање Архиепископије у граду Јустинијана Прима 535 године после Христа, Гласник Скопског научног друштва, књига 1, Скопје 1925, 113; Gjini Gasper, Op.cit., 26 – 27.

6) E.Schwartz, Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel...., 76; Рајко Братој, Ранохристијанската црква во Македонија и нејзиниот однос кон Рим, Списание *Трета програма*, бр. 44, Скопје, 1990, 43 – 44; Историја на македонскиот народ, том први, група автори, Скопје 2000, 217.

7) S. Athanasius, Contra Arrianos, I, 16 (Patrologiae cursus completus, series Graecae, ed. Migne, tomus XXVIII, Paris 1894)

8) за Тирскиот собор види: Атанасије Јевтић – јеромонах, Патрологија, друга свеска, Београд 1984, 6 – 7; Момир Јовић, Рано христијанство на Балкану, Ниш 1994, 35 – 36; Антон Владимирович Карташов, Васељенски Сабори, том I, Београд 1995, 38.

9) „...Μακεδόνες μὲν γάρ τὸν τῆς παρ’ αὐτοῖς μητροπόλεος παρέλεμλλον” (Eusebius, De Vita Constantini imperatoris ad sanctorum coetum, IV, XLIII)

10) Рајко Братој, Op. cit., 44 - 46; Историја на македонскиот народ..., 218.

Следното спомнување на некој македонски епископ во изворите е дури на Вториот вселенски собор одржан во Цариград во 381 година. На овој Собор со сигурност е посведочено присуството на само еден епископ од Македонија; тоа е епископот Ахолиј од Солун.¹¹ Овој солунски епископ, за разлика од неговите претходници кои се спомнуваат само по име, е првиот за кого што во изворите има повеќе податоци. Изворите¹² соопштуваат дека Ахолиј лично служел на богослужбата при покрстувањето на императорот Теодосиј I во летото 380 г. во Солун, од што произлегува заклучокот дека истиот морал да ужива полн углед не само пред императорот туку и пошироко сред останатиот христијански свет ширум Империјата.¹³ Повикувајќи се на овој податок, Рајко Братож¹⁴ смета дека Ахолиј имал силно влијание врз императорот лично, па дури и дека на негова иницијатива во февруари 380 г. Теодосиј I во Солун го издал познатиот едикт со чиешто одредби сите поданици на Римската Империја, под закана на строги казни, морале да го прифатат никејскиот симбол на верата.

Во изворите, солунскиот епископ Ахолиј е посведочен и како примател на две писма од римскиот папа Дамас I (366 – 384) датирани во 381 година, во месеците непосредно пред почетокот на Вториот вселенски собор. Од содржината на писмата се гледа дека римскиот папа, освен, тоа што го овластил Ахолиј да присуствува на Соборот во функција на претставник од западните цркви, тој побарал од него и енергично да застане против македонијанската ерес.¹⁵

Солунскиот епископ Ахолиј се спомнува и меѓу учесниците на Синодот во Рим, во 382 година, како еден од примателите на писмото што источните епископи го испратиле до присутните на истиот.¹⁶

Сето ова упатува на заклучокот дека Ахолиј одржувал тесни врски со римскиот папа под чија што јурисдикција била Солунската црква во IV

11) E.Schwartz, Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel..., 77.

12) Socrates Scholasticus, *Historia Ecclesiastica*, V, VI, 1; Sozomenus, *Ecclesiastical Historia*, VI, IV, 1 – 6.

13) Peter Brown, *Power and Persuasion in Late Antiquity: Towards a Christian Empire*, Madison, Wisconsin 1992, 103 – 104; Антон Владимирович Каргашов, *Op. cit.*, 54; Историја на македонскиот народ..., 219.

14) Рајко Братож, *Op. cit.*, 47, бел. 52.

15) PL 13, 365 – 370; Васо Ј.Ивошевиќ, Јубилеј Другог Васељенског Сабора, Православна Мисао, часопис за богословску книжевност и црквено – сталешка питања, свеска 28 – 29, Београд 1981/1982, 74 – 75; Рајко Братож, *Op. cit.*, 47, бел. 52.

16) Theodoretus, *Historia Ecclesiastica*, V, IX, 1.

век, но што е уште поважно, во времето на овој епископ, Солун и понатаму продолжил да претставува едно од најугледните епископски седишта, не само во Македонија и на Балканот, туку и пошироко. Според мислењето на Фанула Папазоглу¹⁷, солунските епископи во IV век го заземале петтото место по ранг во црковната хиерархија, веднаш зад римските, цариградските, антиохиските и александриските епископи.

Освен солунската, мошне влијателна била епископијата во градот Бер. Впрочем, и овој епископски стол можел да се пофали со своите апостолски корени и оттука уживал голем углед сред останатите македонски епископии. Може да се претпостави дека според својот углед и влијание берскиот епископ се наоѓал високо на хиерархиската скала во ранохристијанската црква во Македонија, можеби веднаш зад солунскиот. Во прилог на оваа претпоставка е фактот што епископите од Бер зеле активно учество на Сердичкиот помесен црковен собор во 343 година, како и на подоцнежниот т.н. Лажен собор одржан во Ефес во 449 година.¹⁸ На големината на христијанската заедница во Бер упатува и археолошки посведочената ранохристијанска некропола во градот.

Што се однесува, пак, до епископијата во Стоби, во постарата литература се сретнува тезата дека кон крајот на IV век таа се издигнала во ранг на митрополија под чија јурисдикција биле три епархии: стобската, баргалската и запарската.¹⁹ Ова мислење најверојатно се темелело на претпоставката дека со формирањето на провинцијата Македонија Салутарис и издигнувањето на Стоби во нејзин главен град, неговата епископија била подигната во ранг на митрополија. Во овој контекст Грујиќ дури ги определил и границите на стобската митрополија, која според него се простирала на просторот од Охридското и Преспанското Езеро до средниот тек на р. Места.²⁰

---

17) Фанула Папазоглу, Македонски градови..., 158.

18) На Ефешкиот т.н. лажен собор присуствувал епископот од Бер Лукас. (Рајко Братој, *Op. cit.*, 48) На овој собор одржан во Ефес во 449 г. монофизитството било прогласено за вистинска вера и за момент станало официјално учење на црквата. Меѓутоа, ова наишло на силни реакции сред христијанската екумена и оттука само две години подоцна на Халкедонскиот вселенски собор одржан во 451 г. монофизитското учење било отфрлено како еретичко, а соборот во Ефес од 449 г. прогласен за неважечки и лажен.

19) Делата на Р.Грујиќ, *Стобиска митрополија*, Народна енциклопедија, 491 – 492; и Б.Сарија, *Позориште у Стобима*, Годишњак музеја Ј.Србије I, (1937), 129, не ми беа достапни за користење. Оттука нивните ставови и аргументи за постоењето на стобската митрополија ги пренесувам посредно врз основа на цитираните делови кај Фанула Папазоглу, *Македонски градови...*, 237 – 238.

20) Поради достапност на делото на Грујиќ не ми се познати аргументите кои се наведуваат во прилог на ова тврдење.

Денес, во современата наука, речиси целосно е отфрлена тезата за постоењето на митрополискиот стол во Стоби. Ова се должи на фактот што во изворите нема ниту еден податок кој директно или индиректно би упатил на постоење на митрополија во градот Стоби. Она што со сигурност се знае, потврдено во пишаните и епиграфски извори, се имињата на тројца стобски епископи од IV век: Будиос – учесник на Првиот вселенски собор во Никеја во 325 година²¹, Евстатиј и Филип – двајцата посведочени врз основа на епиграфски натписи во Стоби.²²

Мошне влијателна епископија, односно митрополија, чии претставници учествувале на поважните црковни собори во IV век била скупската. Скупскиот епископ Дакус учествувал на Првиот вселенски собор во Никеја во 325 година²³, а неговиот наследник Парегориј на Соборот во Сердика во 343 година.²⁴ За големината и угледот на скупската епископија, односно митрополија, освен пишаните извори, сведочат и археолошките наоди. Датирана во првата четвртина на IV век, во градот Скупи била изградена репрезентативна христијанска базилика.²⁵

Пишаните извори, а особено репрезентативноста на пронајдениот археолошки материјал сведочат за егзистирање на влијателна христијанска епископија во градот Лихнидос. Првите сигурни податоци за постоење на христијанска општина во Лихнидос се датираат уште во III век; поврзани со мисионерската дејност на св.Еразмо Охридски.²⁶ Сепак, првото поименично спомнување на лихнидскиот епископ е во контекст на учеството на Сердичкиот собор во 343 година.²⁷

21) E.Schwartz, Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel, Munchen 1937, 1 – 9. E. Honigmann, Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, The Robber – Synod and the Council of Calcedon, Byzantion 20, 1950.

22) Алексова, Блага, Епископската базилика: апсидалниот, централниот и јужниот брод, Studies in the Antiquities of Stobi, t.III, T.Veles, 1981.

23) E.Schwartz, Über die Bischofslisten ..., 1 – 9;

24) Рајко Братој, Ор. cit., 44 - 46; Историја на македонскиот народ...218; Милан Бошковски, Скупската епископија – митрополија и нејзината наследничка Јустинијана Прима, Македонско наследство, год. VI, бр.15, Скопје 2001, 11.

25) Милан Бошковски, Ор.cit., 12; Иван Микулчиќ, Скопје со околните тврдини, Скопје 1982, 46 – 47.

26) Христо Мелоски, Две житија на Свети Еразмо – Лихнидски, Лихнид, Зборник на трудови 6, Охрид 1988, 69 – 87; Христо Мелоски, Москополскиот зборник, Скопје 1996, 59 – 87; Рајко Братој, Ор. cit., 40-41; Јиржи Марија Весели, Свети Еразмо од Формија, Лихнид 6, Охрид 1988, 53 – 67; В.Маленко, Ранохристијански објекти во Охрид и Охридско, Лихнид 7, 1989, 3-23. В.Маленко – П.Кузман, Хермелеја, Лихнид 6, Охрид 1988, 89 – 116.

27) На Соборот во Сердика учествувал Зосим – епископот на Лихнидос.

Повторно, врз основа на пронајдениот археолошки материјал²⁸, може да се претпостави дека и во Баргала, најверојатно, во II - III век почнало да се шири христијанството. Како поткрепа на оваа претпоставка е пронајдениот епиграфски натпис во Епископската базилика во Баргала, каде на грчки јазик е напишано „Христe помогни му на Мусониј“.²⁹ Врз основа на друг епиграфски натпис, пронајден на влезот од истата базилика, а датиран во IV век, посведочено е името на Хермиј – најверојатно баргалски епископ.

При долгогодишните археолошки ископувања на локалитетот Хераклеја Линкестис, археолозите откриле многубројни археолошки наоди од кои може да се претпостави дека и во овој дел од Македонија христијанството почнало да се шири уште во првите векови од новата ера. Најголемиот дел од пронајдениот археолошки материјал припаѓа на културните комплекси на доцниот хелинизам и времето на доцната антика – датиран во периодот IV – VI век - што упатува на претпоставката дека во Хераклеја Линкестис егзистирала поголема христијанска заедница.³⁰

Веднаш по признавањето на христијанството за рамноправна религија во Империјата, христијаните во Хераклеја Линкестис започнале со изградба на мошне впечатливи црковни објекти. За ова сведочат ископаните базилики чии подови се декорирани со прекрасни ранохристијански мозаици, а се сретнуваат и остатоци од ѕидна декорација. На локалитетот Хераклеја Линкестис археолозите пронашле и многубројни предмети од ранохристијанска провиниенција.³¹

Во прилог на тезата дека градот Хераклеја Линкестис бил важен духовен центар во регионот и угледно епископско седиште оди фактот што епископите од Хераклеја учествувале на поважните црковни собори.³²

---

28) Блага Алексова, Култ на Мартирите во Македонија од IV – IX в, Скопје, 1995; Bлага Aleksova, Early Christian and Slav Religious Centres in Macedonia - Radovi XIII Međunarodnog Kongresa za Starohrišćansku Arheologiju, t.I, Split, 1998, 7-21; Алексова, Блага, Античките градови големи старохристијански центри во Македонија, Прилози на МАНУ, XXVIII 1 – 2, Скопје, 1997, 85 – 87.

29) cf. Б. Алексова, Култ на Мартирите..., 140.

30) Елица Манева, Хераклеја во раното христијанство, Културно наследство XVI (1989), Скопје, 1993, 17.

31) Во оваа група предмети особено место заема шлемот со спојки кој е единствен по својата христијанска симболика. (Е.Манева, Op. cit., 18)

32) Од Хераклеја се познати имињата на двајца епископи и тоа Евгариус кој бил учесник на Соборот во Сердика во 343 г., и Квинтилиус учесник на Лажниот собор во Ефес во 449 г. и Четвртиот вселенски собор во Халкедон одржан во 451 г. (Рајко Братој, Op. cit., 44 – 49; Фанула Папазоглу, Македонски градови..., 192; Фанула Папазоглу, Хераклеја и Пелагонија, Жива антика, год. IV, том 2, Скопје 1954, 319 - 320)

За ширењето на христијанството во Пелагонија сведочат и остатоците од голем број ранохристијански споменици, во најголем дел откриени во нејзиниот јужен дел во близина на селата Цапари и Суводол, како и во месноста Рамненска Тумба. Тука се вбројуваат ископаните ранохристијански базилики, но и другиот археолошки материјал од ранохристијанска провиниенција датирани во периодот IV – V век.³³ Тие претставуваат репрезентативни примероци на ранохристијанската уметност – артефакти кои сведочат за распространетоста на христијанството во оваа област.

Археолошките извори упатуваат на постоење на голема христијанска заедница и на подрачјето на Прилеп и Прилепско. Во околината на Прилеп археолозите пронашле остатоци од значителен број на ранохристијански споменици. Меѓу остатоците од откриените базилики посебно внимание привлекува нивната архитектонска и декоративна пластика. Во овој контекст македонскиот археолог Виктор Лилчиќ³⁴ своето внимание го задржува на повеќе камени архитектонски елементи од ранохристијанската базилика во дворот на манастирот *Св. Илија*, во близина на с. Браилово, кои ги датира во IV – V век.

Во близина, пак, на с. Небрегово се наоѓа археолошкиот локалитет Манастириште, каде што се пронајдени остатоци од ранохристијанска базилика. Правејќи детална анализа на археолошкиот материјал ископан на локалитетот Виктор Лилчиќ³⁵ смета дека станува збор за култно место чишто корени ги датира дури во раноримскиот период. Тој е на мислење дека тука била лоцирана мала некропола со античко светилиште врз која во IV век била изградена христијанска базилика.

Во овој контекст, треба да се спомне и археолошкиот материјал посведочен во близина на манастирот *Св.Богородица* во Трескавец. Археолозите претпоставуваат дека на тоа место постоел антички храм посветен на Аполон и Артемида врз чишто остатоци, во првите години по Миланскиот едикт од 313 година, била изградена ранохристијанска базилика.³⁶

Во контекст на научната проблематика поврзана со развојот на ранохристијанскиот епископат во Македонија во IV век треба да се наведе дека во научната јавност се уште се води полемика околу постоењето на

---

33) Виктор Лилчиќ, Нови христијански наоди околу Прилеп, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 11/37, Скопје 1984, 87.

34) Ibidem, 90.

35) Виктор Лилчиќ, Op. cit., 98.

36) Иван Микулчиќ, Античко светилиште и тврдини на Клепа, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 10/36, Скопје 1983, 197 – 198.

епископии во одделни македонски доцноантички градови: Хераклеион, Лете, Кајсареја и Пела. Иако нема директни податоци во изворите, сепак, Фанула Папазоглу³⁷ смета дека овие горенаведени градови, сите освен Пела, во IV век биле организирани како епископски седишта.

Заклучок

По признавањето на христијанството за рамноправна религија биле отстранети сите правни пречки за нејзино слободно исповедање. Сега биле создадени сите неопходни услови за брз развој на Црквата. Во новите услови за мошне кусо време дошло до консолидирање на постоечките христијански општини во македонските градови и создавање на цврста и добро организирана црковна мрежа на епископии на целата територија на Македонија. Епископијата во Солун послужила како центар за организирање на Македонија, како посебна црковна област. Освен солунската, на територијата на Македонија во IV век епископии се посведочени и во Бер, Дион, Аполонија, Партикопол, Амфиопол, Касандреја, Сер, Аргос, Хераклеја Линкестис, Стоби, Бургала, Запара, Добер, Лихнидос, Скупи и други поголеми македонски градови. За нив дознаваме преку учеството на нивните епископи на поважните помесни и вселенски собори, но и врз основа на археолошките и епиграфските извори.

---

37) Фанула Папазоглу, Македонски градови..., 103 – 104.